

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ
Yeraltından Notlar

© 2000 İletişim Yayıncılık A.Ş., Dünya Klasikleri / 1. BASIM
2000-2013, İstanbul (22 baskı)

Записки из Подполья

© Önsöz: 2013, Richard Pevear, "Introduction to *Notes from Underground*"

© Sonsöz: Joseph Frank, "*Notes from Underground*",
Dostoyevsky: A Writer in His Time, Princeton University Press, 2010.
Aşlı Karasu İl Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Georges Borchardt, Inc.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 641 • İletişim Klasikleri 6

ISBN-13: 978-975-05-1452-4

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş. / 2. BASIM

1-8. Baskı 2014-2023, İstanbul

9. Baskı 2025, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Bahar Siber, Güneş Akkor, Emrah Serdan

KAPAK UYGULAMA Suat Aysu

KAPAK RESMİ Edvard Munch, "Saint-Cloud'da Gece", 1892

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Bahri Özcan

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ

Yeraltından Notlar

Записки из Подполья

RUSÇADAN ÇEVİREN *Mehmet Özgöl*

RICHARD PEVEAR'IN ÖNSÖZÜ VE
JOSEPH FRANK'IN SONSÖZÜYLE

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKI doktor bir babanın oğlu olarak, 11 Kasım 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve alkolik bir baba ile hasta bir anne arasında geçirdi. Küçük yaştan itibaren edebiyatla ilgilenmeye başladı ve Puşkin, Goethe, Cervantes gibi yazarlarla tanıştı. 1837'de annesini kaybetti ve ertesi yıl St. Petersburg'daki Askeri Mühendislik Okulu'na gönderildi. Babasının ani ve şüpheli ölüm haberini burada aldı. Bu kayıp üzerine bunalıma giren Dostoyevski, 1839 yılında ilk sara nöbetini geçirdi. 1844'te edebiyatla daha yakından ilgilenilebilmek için askerlik mesleğinden istifa etti. 1846'da ilk romanı *İnsancıklar* yayımlandı ve edebiyat çevrelerinde büyük ilgiyle karşılandı. Ne var ki ardından gelen çalışmaları *Öteki* (1846), *Ev Sahibesi* (1847), *Beyaz Geceler* (1848) aynı başarıyı sağlayamadı ve ilk romanında kendisine destek veren ünlü eleştirmen Belinski'nin alaylarına hedef oldu. Aşırı duyarlı ve sinirli bir kişiliğe sahip olan Dostoyevski bunun üzerine ruhsal çöküntü yaşayarak hastalandı. 1849'da Çar I. Nikola'nın baskıcı yönetimine karşı faaliyetlerinden dolayı tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı. İnfazın uygulanmasına dakikalar kala, cezası Sibirya'da dört yıl kürek mahkûmiyetine çevrildi. Hapiste okumasına izin verilen tek eser *İnci*'di. Bu süre boyunca etrafını kuşatan, horlanan ve ezilen kesimi yakından tanıma fırsatı buldu. 1854'te serbest bırakıldıktan sonra Semiapalatinsk'te zorunlu kışla hizmetine gönderildi ve subaylığa kadar yükseldi. 1857'de yoksul ve dul Marya Dimitriyevna İsayeva ile kendisine mutluluk getirmeyen bir evlilik yaptı. Edebiyata dönüşü *Amcanın Rüyası* (1859) isimli, mizah öğeleri barındıran Gogolvari öyküyle oldu. Aynı yıl yayımladığı kısa romanı *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri* (1859) de istediği ilgiyi görmedi. 1860'ta tefrika edilen ve toplum dışına itilmiş kişilerin anlatıldığı *Ölü Bir Evden Hatıralar* ile kendini edebiyat çevrelerine tekrar kabul ettirdi. Tolstoy ve Turgenev'in övdüğü eser Sibirya'daki mahkûmiyetinden derin izler taşıyordu. 1861'de ağabeyiyle birlikte *Vremya* (Zaman) adlı dergiyi çıkarmaya başladı. Bu dergide Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazıları yayımladı. Ardından, eleştirmenlerin sert tepkilerine sebep olan fakat okur tarafından beğeniyle karşılanan *Ezilmiş ve Aşagılanmışlar* yayımlandı. Yoğun çalışma temposu nedeniyle sağlığı bozulan Dostoyevski, doktorunun tavsiyesi üzerine 1862'de hayalini kurduğu Avrupa seyahatine çıktı. Fransa, İngiltere ve İtalya'yı kapsayan bu kısa gezinin ardından, 1863'te Batı kültürünü eleştirdiği *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları*'nı kaleme aldı. Aynı yıl yayımlanan bir yazı sebebiyle dergisi kapatılınca yeniden mali krize sürüklendi. Maddi sıkıntılarından kurtulma umuduyla Almanya, Wiesbaden'e kumar oynamaya ve bir süredir ilişki yaşadığı Polina Suslova ile buluşmaya gitti. Birkaç yıl sonra yayımladığı *Kumarbaz* bu dönemde yaşadığı büyük yıkımları anlatır. 1864'te Rusya'ya döndükten sonra ağabeyiyle *Epoha* (Çağ) adında yeni bir dergi çıkardı ve *Yeraltından Notlar*'ı burada tefrika etmeye başladı. Aynı yıl karısını ve ağabeyini kaybetti. Bunu izleyen on yıl boyunca, Dostoyevski art arda *Suç ve Ceza* (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Cinler* (1872), *Delikanlı* (1875) gibi başyapıtlarını kaleme aldı. Sürekli borç baskısı altında yaşayan ve alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha hızlı çalışmak için işe aldığı yirmi yaşındaki sekreteri Anna Grigoriyevna Snitkina'yla, karısının ölümünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Bu evlilikten doğan kızı üç aylıkken ölünce derin bir sarsıntı yaşadı ve deliliğin eşiğine kadar sürüklendi. Bu dönemde yoksulluk, sara nöbetleri ve kumar tutkusuyula boğuştu. 1874'te solunum yetmezliği tedavisi için bir süreliğine Almanya'ya gitti. 1880'de Puşkin anıtının açılışında konuşma yapmak üzere Moskova'ya davet edildi; konuşması hem halk üzerinde hem de edebiyat çevrelerinde büyük yankı uyandırdı. Yazarlık hayatı boyunca işlediği önemli temaları bir araya getirdiği *Karamazov Kardeşleri* ölümüne üç ay kala tamamladı. Dostoyevski 9 Şubat 1881'de St. Petersburg'da hayatını kaybetti. Kalabalık bir halk kitlesinin katıldığı cenaze töreninin ardından, Tihvin Mezarlığı'na defnedildi.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER.....	7
KRONOLOJİ	13
ÖNSÖZ	
YERALTINDAN NOTLAR / RICHARD PEVEAR	25

Yeraltından Notlar

Yeraltı	39
Sulusepken Üstüne	79
SONSÖZ	
YERALTINDAN NOTLAR / JOSEPH FRANK	177

ЗАПИСКИ ИЗЪ ПОДПОЛЬЯ.

ПОВѢСТЬ

В. М. ДОСТОЕВСКАГО.

ВЪСНОЕ ПРОСМОТРЕННОЕ ИЗДАНІЕ.

Издана въ собственномъ

О. СТЕЛЛОВСКАГО,

Почетнаго Члена Императорскаго Академіи.

Домашня Мертваго, в. Давидова, № 17, в. С. Петербурга.

С. ПЕТЕРБУРГЪ.

1866.

Yeraltından Notlar'ın 1866'da yayımlanan baskısının kapağı.

Dostoyevski'nin de
arkadaşı olan yazar
ve sanatçı Dimitri
Grigoroviç'in
Yeraltından Notlar için
karakalem çizimleri.

Bu notlar da, bunların yazarı da besbelli hayal ürünüdür. Bununla birlikte, toplumumuzun durumunu, yapısını göz önüne alacak olursak, bu notların yazarı gibi kişilerin aramızda bulunmasının yalnızca mümkün değil, aynı zamanda zorunlu olduğunu kabul ederiz. Benim bütün istediğim, pek yakın bir zaman öncesinin tiplerinden birini herkesin gözü önüne daha açık olarak sermektir. Bu tip, henüz tükenmemiş kuşağın bir temsilcisidir. “Yeraltı” adını verdiğimiz bölümde bu kişi kendisini, düşüncelerini açıklamakta; sanki bununla toplumumuzda niçin bulunduğunu, bulunmasının neden kaçınılmaz olduğunu söylemek istemektedir. İkinci bölüm ise, bu kişinin yaşamındaki birkaç olayı anlatan gerçek anılardır.

Fyodor Dostoyevski

Yeraltı

Ben hasta bir adamım... Gösterişsiz, içi hınçla dolu bir adamım ben. Sanıyorum, karaciğerimden hastayım. Doğrusunu isterseniz, ne hastalığımдан anladığım var ne de nerenin ağrıdığını tam olarak biliyorum. Tıbbı, hekimlere saygı duymakla birlikte, şimdiye dek tedavi olmadığım gibi, bundan sonra da böyle bir şey düşünmüyorum. Üstelik boş inançları olan bir insanım, hem de tıbbı saygı duyacak kadar (oldukça iyi bir öğrenim gördüm, boş inançlara inanmamam gerekirdi, ama inanıyorum işte). Hayır, hayır, salt hıncımdan dolayı tedavi olmak istemiyorum. Siz bunu anlayamazsınız. Ama ne zararı var, ben anlıyorum ya! Bu huysuzluğumla kime kötülük edeceğimi açıklamak elimde değil, bunu ben de bilmiyorum; bildiğim bir şey varsa, o da, tedaviden kaçmakla hekimlere bir “zarar veremeyeceğim”, olsa olsa bütün zararı kendimin çekeceğidir. Yine de hıncımdan tedavi olmuyorum! Karaciğerim ağrıyormuş, varsın daha beter ağrısın!

Epeydir böyle yaşıyorum, belki yirmi yıldır. Şimdi kırkındayım. Eskiden çalışırdım, şimdi görevi bıraktım. Ters bir memurdum. Kabaydım, kabalığımdan zevk alırdım. Rüşvet yemediğime göre, demek oluyor ki kendimde, kaba olma hakkını görüyor, bununla kendimi ödüllendiriyordum. (Kötü bir nükte, ama olsun, karalamayacağım. Yazarken güzel olacağını sanmıştım, şimdi bakıyorum da çirkin bir böbürlenmeden öteye geçememişim. Böyle olduğunu bile bile karalamayacağım işte!) Masama gelenlerin işini, dişlerimi gıcırdata gıcırdata yapar, birinin kırıldığını görsem, bundan büyük bir zevk alırdım. Hemen hemen her zaman da gücenen biri çıkardı. Çoğunlukla ürkek kimseler olurlardı gücenenler. Ricacı milleti değil mi?.. Yalnız kendini bilmez bir subaydan nefret ederdim. Bir türlü yola gelmek bilmez, kılıcını şakırdatarak, karşımda iğrenç bir gururla dikilirdi. Kılıcı yüzünden bu adamla tam bir-bir buçuk yıl savaştım. Sonunda da yendim onu. Kılıcını şakırdatmaktan vazgeçti. Hoş, bu olay gençliğimde olmuş bir şey. Ama, sevgili okuyucularım, asıl hincimin nereden geldiğini biliyor musunuz? Durumumun püf noktası, bütün rezilliği de burada ya... Benim asıl kızdığım şey, sinirli anlarımda bile içimde bir öfke ya da hincin bulunmaması, bütün cartcurtları yalnız gönlümü hoş tutmak için yapmamdı. Öfkeden ağzım köpürmüşken biri biraz gönlümü alsa ya da önüme bir bardak çay sürse hemen yelkenleri suya indirirdim. Bununla da kalmaz, ona karşı bir yakınlık duyardım; ama sonra kendime kızar, utancımдан birkaç ay uykularımdan olurdu. Yaratılışım böyleydi işte.

Yukarıda ters bir memur olduğumu söyledim ya, yalan! Hırsımdan öyle söyledim. İş sahiplerine de, subaya da caka satardım; gerçekte hiçbir zaman ters biri olmamışımdır. Her an içime bunun tam karşısı bir sürü duygunun dolduğunu hissederdim. Bu duygular içimde kıpır kıpır eder du-

rurdu. Bunların yaşamım boyunca böyle kaynaştıklarını, dışarı taşmak için fırsat kolladıklarını bilirdim, ama bırakmazdım, bile bile bırakmazdım. Utancımdan yerin dibine girecek durumlara mı düşmedim, beni çarpıntılar mı tutmadı bu yüzden; bıktım, canımdan bezdim! Bunları yazarken sanki bir şeylere pişman olmuşum, sizden özür diliyormuşum gibi bir halim mi var, beyler?.. Kalıbımı basarım, öyle düşünüyorsunuzdur. Bununla birlikte sizin ne düşündüğünüz vız gelir bana...

Benim nasıl bir adam olduğum da belli değil: Ne ters bir adamım, ne uysal; ne alçağın biriyim, ne onurlu; ne kahramanım, ne de korkak... Kendi köşeme çekilmişim; zeki insanların önemli bir iş tutamayacakları, iş tutanlarınsa aptal oldukları gibi kin dolu, boş bir avuntuyla günlerimi doldurup gidiyorum. Evet efendim, 19. yüzyıl insanı en başta iradesiz olmalıdır, böyle olmak onun boynunun borcudur; iş beceren, iradeli adam aptal, dar kafalıdır. İşte benim kırk yıllık yaşamımda vardığım sonuç! Kırk yaşındayım artık; şaka değil, kırk yıllık koca bir ömür, yaşlılığın ta kendisi! Kırkından fazla yaşamak ayıptır, aşığılıktır, ahlâksızlıktır. Kim yaşar kırkından fazla? Haydi, bana açıkça, elinizi vicdanınıza koyarak söyleyin! İsterseniz size ben açıklayayım: Aptallar, namussuzlar yaşarlar kırkından sonra. Bütün ihtiyaçların, o ak saçlı, güzel kokular sürünmüş saygıdeğer ihtiyaçların yüzüne karşı söylerim bunu! Hatta çıkar, sokaklarda haykırırım! Buna hakkım var, çünkü kendim de altmış yaşına kadar yaşayacağım! Üstelik yetmişimi, seksenimi bulacağım!.. Of! İzin verin, biraz soluk alayım!..

Beyler, sizi güldürmek istediğimi sanıyorsunuzdur belki de. İşte bunda da yanıldınız. Ben sizin düşündüğünüz ya da düşünebileceğiniz gibi şakacı bir adam değilim; ama bütün bu gevezeliklerime sinirlenerek (sinirlendiğinizi epeydir hissediyorum), benim ne biçim bir adam olduğumu sor-

mak istiyorsanız yanıt vereyim: Küçük bir memurdum. Yalnız karnımı doyurmak için (yalnız bunun için) çalıştım; geçen yıl uzak akrabalarımından biri bana altı bin ruble miras bırakınca hemen istifamı bastım ve oturdüğüm şu köşeye çekildim. Eskiden de burada otururdum, ama şimdi iyice yerleştim. Kentin kıyısında kötü mü kötü bir oda burası. Hizmetçim, ahmaklık derecesinde hırçın, yaşlı bir köylü karısı; ondan pis bir kokunun yayılması da her şeye tuz biber ekıyor. Petersburg ikliminin sağlığıma zararının dokunmaya başladığını, ufacak gelirimle başkentte yaşamanın güç olacağını söylüyorlar. Bu deneyimli, akıllı, evet efendimci öğütçülerden daha iyi bilirim ben ne yapacağımı. Yine de burada, Petersburg'da oturacağım, adımımı bir yere bile atmam! Niçin mi gitmek istemiyorum? Hiç... Gitmişim ya da gitmemişim, ne fark eder?

Aklı başında bir adamın sözünü etmekten en çok zevk aldığı konu nedir, bilir misiniz?

Yanıt: Yine kendisi...

Öyleyse ben de kendimden söz edeyim biraz...

II

Sevgili okurlarım, sizin dinlemek isteyip istemediğinizi bilmem ama, şimdi size niçin bir böcek bile olamadığımı anlatmak istiyorum. Şunu bütün ciddiyetimle belirteyim, pek çok kez bir böcek olmayı istemişimdir. Ne yazık ki, buna bile erişemedim. Baylar, yemin ederim, her şeyi fazlasıyla anlamak bir hastalıktır; hem de tam anlamıyla, gerçek bir hastalık. Normal bir insanın anlayış gücü, –başka bir söyleyişle– yeryüzünün en soyut, en işini bilen kenti olan Petersburg'da (öyle ya, kentlerin işini bilenleri de var, bilmeyenleri de) yaşamak gibi katmerli bir talihsizliğe uğramış 19. yüzyıl aydı-

nının payına düşen anlayışın yarısı, dörtte biri, hatta daha azı günlük yaşantımız için yeter de artar bile. Hani nasıl derler, içinden geldiği gibi hareket edenlerin, elinden iş gelenlerin anlayışıyla yetinmelidir insanoglu. Bunları işadamlarına efelik yapmak, hem de kılıcını şakırdatan subayımız benzeri en bayağısından efelik taslamak için yazdığımı düşünmüyorsanız size istediğinizi veririm. Ama, değerli okuyucularım, siz hiç hastalıklarıyla övünenleri, üstelik bir de efelik taslamaya kalkışanları gördünüz mü?

Gelin görün ki, oluyor böyle şeyler... İnsanlar hastalıklarıyla övünüyorlar, caka da satıyorlar; belki herkesten çok ben yapıyorum bunu. Keselim tartışmayı, yersiz bir sav ile ri sürdüğümü biliyorum. Ama şuna iyice inanıyorum ki, değil fazlasıyla bilinçli olmak, bilincin her türlü hastalıktır. Bence öyledir işte. Bir dakika geçelim bunu da, şimdi söyleyin bakalım: Bazen, hem de terslik bu ya, eskilerin deyi miyle “bütün güzel, yüce şeyler”in inceliğini kavramaya hazır olduğum zamanlar, evet tam bu sırada, o güzellikleri anlayacak yerde, neden belki de herkesin yapabileceği biçimsiz hareketleri, hem de sanki özellikle yapıyormuşum gibi, tam yapılmaması gerektiğini anladığım bir zamanda yapıyorum? Niçin iyilik üstüne, güzel, yüce şeyler üstüne anlayışım derinleştikçe, batağa daha çok saplanıyorum, neredeyse boğulmama ramak kalıyor? Beni asıl şaşırtan şey, bu durumun bende rastgele değil de, sanki öyle gerektiği için olmasıydı. Durumum geçici bir hastalık ya da aksaklık değil, benim her zamanki davranışımı sanki; sonunda buna karşı koyma isteğim bile kalmadı. Bunun belki de benim doğal durumum olduğuna neredeyse inanacaktım, gerçekte inanmış da olabilirim. Başlangıçta bu karşı koymanın beni ne kadar üzdüğünü bir bilseniz! Başkalarının da aynı durumla karşılaştığına inanmadığım için bunu bir sır olarak sakladım yaşamım boyunca. Yaptıklarımın utanırdım (şimdi

bile utanıyorum belki de). Utanmam bazen o kerteye varırdı ki, o iğrenç Petersburg geceleri köşeciğime çekilmekten gizli, aşağılık, anormal bir sevinç duyar; o gün yine bir kepazelik yaptığımı, hatamı bir daha onaramayacağımı anlayarak kendimi için için yer dururdum. Kendimi suçlarken acılarım alçakçasına zayıflamaya başlar, sonra da hazza dönüşürdü. Evet, yanlış anlamadınız, bildiğiniz şu haz! Başkalarının da aynı hazzı duyup duymadıklarını öğrenmek için bu konuyu açtım. Konuyu biraz daha derinleştireyim: Küçüldüğünüzü ve bu yolda en aşırı dereceye varmış olduğunuzu fark etmekten doğar bu haz. Durumunuzun umarsızlığını, başka türlü bir adam olamayacağınızı, değişmek için zamanınız, inancınız bulunsa bile değişmeyi kendiniz de istemeyeceğinizi anlamamanın tadına doyum olur mu? Hem değişmek istesenez ne olurdu ki; belki sizin için aslında başka yol yoktu! En önemlisi de bütün bunların, derin anlayışın doğal ve temel yasaları sonucu, bu yasalara bağlı olarak kendiliğinden ortaya çıkmasıdır. O nedenle değişmek şöyle dursun, bu durumda yapılacak bir şey yoktur. Derin anlayış yasalarına göre şu sonuca varabiliriz: Aşağılık bir herif ciğerrinin beş para etmediğini kavramakla kendisine bir avunma payı çıkarır gibidir. Eh, yeter artık... Bu kadar laf ettim de yine bir şey açıklayabildim mi? Bu işin hazzını nasıl açıklayacağız? Olsun, ben üstesinden gelirim. Kalemi ne diye aldım elime! Öyleyse sonuna dek götürceğim...

Sözün gelişi, onuruna çok düşkün bir adamım ben. Bir kambur, bir cüce kadar da kuruntulu, alınganım; ama ne yalan söyleyeyim, birisinin kalkıp beni tokatlamasından kıvanç duyacağım çok zamanlar olmuştur. Ciddi söylüyorum; herhalde bunda da ayrı bir tat, kuşkusuz acıdan doğan bir tat bulabiliyordum. Acıda hazların en tatlısı saklıdır, hele bir de insan, durumunun umarsızlığını çok iyi anlarsa! Dönelim yine tokat konusuna; tokadı yer yemez bilincim, içi-